

MESCİD-İ AKSÂ'DA İBADETİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İsmail ALTUN*

ÖZ: İslâm'da ibadet, belli bir zamana ve mekâna bağlı olmaksızın her an her yerde yapılabilmektedir. Ancak ibadetin fazileti bakımından bazı zaman ve mekânlara ayrıcalık tanınmıştır. Aylar içerisinde Ramazan, günler içerisinde Cuma, geceler içerisinde Kadir, Miraç, Berat ve Regaip, diğer zamanlara nispetle daha hayırlı ve faziletli kılınmıştır. Kezâ şehirler içerisinde Mekke, Medine ve Kudüs, mescitler içerisinde ise Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ, diğer mekânlara nazaran daha mübarek ve mukaddes kabul edilmiştir. Söz konusu mescitlerde ibadetin faziletine dair çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin eleştirel bir yaklaşımla ele alınıp değerlendirilmesi, Müslümanların bu mescitlere atfettikleri önemin ve kudsiyetin temellendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Mescid-i Aksâ'da ibadetin faziletine dair Hz. Peygamber'e nispet edilen söz ve uygulamalar ele alınmış, ilgili rivayetler isnad ve metin açısından incelenip değerlendirilmiştir. Mezkûr rivayetlerin bir kısmının sahih olduğu, önemli bir kısmının ise bazı muhaddisler tarafından cerh edildiği müşahade edilmiştir. Konu ile ilgili hadisler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî müstesna olmak üzere Mescid-i Aksâ'da yapılan ibadetlerin diğer mescitlere kıyasla daha faziletli olduğuna dair inanç ve kanaatlerin temelsiz olmadığı anlaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Hz. Peygamber, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi, namaz, Beytulmakdis, Mescid-i Aksa, ibadet.

Evaluation of Narrations on the Virtues of Worship at al-Aqsa Mosque

ABSTRACT: Worship in Islam can be done anywhere, at any time, regardless of a specific time and place. However, in terms of the virtue of worship, certain times and places are privileged. Ramadan, compared to other months; Friday compared to other days; and the Nights of Qadr, Miraj, Bara'at and Regaip nights compared to other nights, they are considered more virtuous. Likewise, Makkah, Madinah and Bayt al-Maqdis compared to other cities, and particularly al-Masjid-i al-Haram, al-Masjid al-Nabawi and al-Masjid al-Aqsa compared to other mosques, are considered more blessed and sacred. There are many narrations about the virtues of worship in these mosques. The critical approach and evaluation of these narrations is of paramount importance in terms of justifying the importance and holiness

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum/Türkiye, ismail.altun@atauni.edu.tr, ORCID: [0000-0002-4506-1435](https://orcid.org/0000-0002-4506-1435).

that Muslims attribute to these mosques. In this study, the narrations and practices attributed to the Prophet about the virtues of worship in al-Aqsa Mosque are discussed, and related narrations are examined and evaluated in terms of *isnad* (chain of narration) and *matn* (text). It has been observed that some of the aforementioned narrations are authentic, and a considerable part have been considered weak by some hadith authority (in terms of *jarh*). Once the hadiths related to the subject are evaluated as a whole, it can be demonstrated that the beliefs and convictions that the worships performed in al-Aqsa Mosque -with the exception of al-Masjid al-Haram and al-Masjid al-Nabawi- are more virtuous compared to other mosques, are not unfounded.

KEYWORDS: Prophet Muhammad, al-Masjid al-Haram, al-Masjid al-Nabawi, prayer, Bayt al-Maqdis, al-Masjid al-Aqsa, Worship.

GİRİŞ

İslâmî bir terim olarak ibadet, mutlak sevgi, saygı ve itaat içinde Allah rızasını kazanmak niyetiyle her zaman ve mekânda ilahî hükümlere boyun eğmek ve riayet etmek demektir. Dolayısıyla İslâmî açıdan insan hayatı, ibadetten yani kulluktan ibarettir. Nitekim bir ayette cinlerin ve insanların sadece Allah'a ibadet için yaratıldıkları bildirilmiştir (Zâriyât, 51 / 56). Bir başka ayette de insanın ölünceye kadar Rabbine kulluk etmesi emredilmiştir (Hicr, 15 / 99). Resûlullah da (s.a.v.) bir hadislerinde yeryüzünün kendisine mescit kılındığını beyan buyurmuştur (Buhârî, 2001: Şalât, 56, no: 438; Müslim, 1998: Mesâcid, 3-5, no: 521, 523). Başka bir hadiste ise göz açıp kapayıncaya kadar kendisini nefesine bırakmaması için Allah'a dua etmiştir (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: V, 42, no: 20430; Ebû Dâvûd, ts.: Edeb, 100, no: 5090). Demek oluyor ki İslâmî anlayışa göre yeryüzü bir mabettir, insan her an ibadet halinde olmalı ve kulluk bilincini dinamik tutmalıdır. Bu nedenle her ne kadar oruç ve hac ibadeti gibi belli zaman ve mekânlara tahsis edilen bazı özel ibadetler bulunsa da mutlak anlamda ibadeti mahdut bir mekâna ve sınırlı bir zamana hasretmek doğru değildir.

Günümüzde Müslümanların birçoğu ibadeti namaz, oruç, hac ve zekât gibi bir kısım ibadetlerle sınırlamıştır. Oysa beş vakit namazın Medine'ye hicretten on altı ay önce, oruç ve zekât ibadetinin hicretin ikinci yılında, hac ibadetinin ise hicretin dokuzuncu yılında farz kılındığı düşünüldüğünde bu tür mahdut bir ibadet anlayışının bilgi eksikliğinden, sığ ve kısır anlayışlardan kaynaklandığı anlaşılır. Zira mezkûr ibadetlerin farz kılınmasından önce de Müslümanlar ibadetle mükellef kılınmışlardır. Mekkî sûrelerde ibadeti emreden ayetler bunun apaçık delillerindedir. Şu hâlde ibadeti, hayatın her alanında her an ilahî yasalara riayet etme yani her an her yerde tapınma halinde olma şeklinde anlamak gerekir. Ancak cemaat, vahdet ve sosyal dayanışma ruhunu canlı tutmak için belli mekânlarda hususî mescitler inşa edilmiş ve şu kısacık ömrü daha iyi değerlendirmek, bereketlendirmek ve az zamanda çok kazanç elde etmek için bir kısım ibadetlerin bazı özel zaman ve mekânlarda yapılması daha faziletli sayılmıştır. Bu özel mekânlardan birisi de etrafının mübarek kılındığı Kur'an ile

sabit olan Mescid-i Aksâ'dır. Hz. Peygamber, bazı ibadetlerin bu mescitte yapılmasının önemine ve faziletine dikkat çekmiş, İsrâ gecesinde ilk olarak orada ibadet eden kişi kendisi olmuştur. Bununla da kalmayıp Müslümanların bu konuya önem vermelerini ve gerekli hassasiyeti göstermelerini istemiştir. Bu makalede Mescid-i Aksâ'da ibadetin önemi ve bu önemin dayandığı dinî referanslar üzerinde durulacaktır. Özellikle bu mescitte ibadet etmenin önemine dair Hz. Peygamber'e atfedilen söz ve uygulamalar tespit edilecek; bu önemin nedenlerine, İslâmî arka planına işaret edilecek ve konuyla ilgili olarak rivayet edilen birbirinden farklı muhtevaya sahip muhtelif hadisler hakkında bazı yorum ve değerlendirmelere yer verilecektir.

1. MESCİD-İ AKSÂ'DA İBADETİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLER

Mescid-i Aksâ'da ibadet etmenin, namaz kılmanın, oruç tutmanın, itikâfta bulunmanın, hac ve umre için ihrama girmenin ve bu kutsal mekân uğrunda gerektiğinde cihad etmenin önemine ve faziletine dair çok sayıda hadis bulunmaktadır. Öncelikle bu hadisleri ve konumuzla ilgili olarak Hz. Peygamber'in uygulamalarını gözden geçirelim.

1.1. Mescid-i Aksâ'da Namazın Faziletine Dair Rivayetler

Kur'ân-ı Kerîm'de çevresinin mübarek kılındığı belirtilen Mescid-i Aksâ'nın özelliklerinden biri, içerisinde kılınan namazların pek faziletli olmasıdır. Birçok hadiste Mescid-i Aksâ'da kılınan namazların, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî hariç diğer mescitlerde kılınan namazlara göre daha faziletli olduğu bildirilmiştir. Ancak bu namazların fazilet derecesi ile ilgili olarak nakledilen rivayetler muhtelifdir. Şu hâlde öncelikle bu rivayetleri tespit etmek sonra da sened ve metin açısından inceleyip değerlendirmek uygun olacaktır.

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın faziletinin iki yüz elli kat olduğuna delalet eden bir rivayet Ebû Zer'den (r.a.) merfu olarak şu şekilde nakledilmektedir. *“Benim mescidimde kılınan bir namaz, orada (Beytülmakdis'te) kılınan dört namazdan daha faziletlidir”* (Tahâvî, 1914: I, 248; Taberânî, Kahire: 1995: IV, 103, VIII, 148; Hâkim en-Nisâbûrî, 1990: V, 554, no: 8553; Beyhakî, 2003: VI, 42 no: 3849; Heysemî, 1994: III, 676, no: 5874; İbn Hacer, 1995: IV, 330; Cürâ'î, 2004: 307). Bu hadis, Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın faziletinin iki yüz elli kat olduğuna delalet etmektedir. Zira Sahîhayn'da yer alan bir hadiste Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır: *“Benim mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Harâm haricindeki mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır”* (Buhârî, 2001: Fazlu's-Şalât fî Mescid-i Mekke ve'l-Medîne, 1, no: 1190; Müslim, 1998: Hacc, 94, no:1394).

Bezzâr'ın Müsned'inde Ebu'd-Derdâ'dan (r.a.) nakledilen bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *“Mescid-i Harâm'da kılınan namazın fazileti, diğer mescitlerde kılınan yüz bin namaza denktir. Benim mescidimde / Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın fazileti, bin namaza denktir. Beytülmakdis mescidinde / Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın fazileti ise, beş yüz namaza denktir”* (Bezzâr, 1988-2006: X, 77, no: 4142. Benzer ifadeler için ayrıca bk. Heysemî, 1994: III, 675, no: 5873). Abdullah b.

Abbas'tan (r.a.) gelen bir hadiste ise Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın, bin kat faziletli olduğu belirtilmektedir (Zerkeşi, 1999: 118).

Yine bir başka hadiste bildirildiğine göre Resûlullah (s.a.v.), ümmetini Mescid-i Aksâ'da namaz kılmaya teşvik etmiş ve orada kılınan bir namazın, (başka yerde kılınan) bin namaz gibi olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Meymune, bir gün Hz. Peygamber'e hitaben,

Yâ Resûlallah! Beytülmakdis hakkında bize fetva verir misin (tavsiyede bulunur musun) dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Orası Mahşer ve Menşer (yeniden diriliş) yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınan bir namaz (başka yerde kılınan) bin namaz gibidir." Bunun üzerine orada bulunan sahabiler, Yâ Resûlallah! Peki, oraya gitmeye gücü yetmeyen kimse (ne yapısın?) dediklerinde Resûlullah şu cevabı verdi: "Oraya gitmeye gücü yetmeyen kimse orada yakılmak üzere oraya zeytinyağı göndersin. Kim oraya zeytinyağı gönderirse oraya gitmiş gibi olur" (Ebû Ya'lâ 1984-1990: XII, 523, no: 7088).

O zaman burası Dârul-Harb'di. Onun için Allah Resûlü, "Eğer oraya gidemez ve içinde namaz kılamazsanız kandillerinde yakılmak üzere oraya zeytinyağı gönderin" buyurdu (Ebû Dâvûd, ts.: Şalât, 14, no: 457). Aynı hadis, benzer ifadelerle ve farklı isnadlarla Hz. Peygamber'in hizmetçisi Meymune tarafından da rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 463, no: 27626; Ebû Dâvûd, ts.: Şalât, 14, no: 457; İbn Mâce, 1981: İkâmetü's-Şalât, 196, no: 1407). Bu hadise istinaden Beytülmakdis'e gitmeye gücü yetmeyen kimselerin, kandillerinde yakılmak üzere oraya zeytinyağı göndermelerinin müstehap olduğuna hükmeden fakihler olmuştur (Cürâfî, 2004: 320).

Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) rivayet edilen bir başka hadiste Allah Resûlü (s.a.s.), Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın "yirmi bin namaza" denk geldiğini bildirmiştir (Makdisî, 1994: 202; Makdisî, 2002: 107). İbn Mâce'nin Sünen'inde tahrir edilen merfu bir hadiste de Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın "elli bin namaza" denk geldiği ifade edilmiştir. Hz. Enes'ten gelen mezkûr hadiste şöyle buyrulmaktadır:

Bir adamın kendi evinde kıldığı namaza bir namaz sevabı verilir. Oturduğu beldenin sakinlerinin devam ettikleri camide kıldığı namaza yirmi beş kat sevap verilir. Cuma namazının kılındığı camide kıldığı namaza beş yüz kat sevap verilir. Mescid-i Aksâ'da kıldığı namaza elli bin kat sevap verilir. Benim mescidimde kıldığı namaza da elli bin kat sevap verilir. Mescidi Haram'da kıldığı namaza ise yüz bin kat sevap verilir. (İbn Mâce, 1981: İkâmetü's-Şalât, 198, no: 1413. Ayrıca bk. Taberânî, 1995: VII, 112, no: 7008).¹

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazların faziletine dair daha başka hadisler de bulunmaktadır. Hz. Enes'ten rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

Her kim Beytülmakdis'te her biri dörder rekât olmak üzere beş nafile namaz kılar, beşinde on bin "قل هو الله أحد" okursa şüphesiz ki o kişi, ateşin, aleyhinde herhangi bir delili olmaksızın Allah Tebâreke ve Teâlâ'dan nefsinin satın almıştır

(Cehenneme girmesi için aleyhine bir delil söz konusu olmaz). (Makdisî, 2002: 112; Zerkeşî, 1999: 288; Cürâ'î, 2004: 308).

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.), İsrâ gecesinde Cebrâîl (a.s.) ile birlikte bu mescide girip içerisinde namaz kıldığı da sahih rivayetlerle sabittir. Nitekim Müslim'in Sahîh'inde yer alan ve Enes b. Mâlik'ten gelen bir hadiste Resûlullah Kudüs'teki mescitten söz ederek şöyle buyurmuştur:

Burak getirildi. O, beyaz, uzun, merkepten büyük, katırdan küçük, ön ayaklarını gözünün gördüğü en son noktaya koyan bir hayvandı. Ona bindim, Nihayet Beytûlmakdis'e geldim. Onu peygamberlerin bağladığı halkaya bağladım ve mescide girdim. İki rekât namaz kıldım, sonra çıktım. Cibril (a.s.) bana bir kâse şarap, bir kâse süt getirdi. Ben sütü seçtim. Bunun üzerine Cibril, 'Fitratı seçtin.' dedi... (Müslim, 1998: İman, 259, 278).²

Kezâ Müslim'in Sahîh'inde ve daha başka hadis kaynaklarında Resûlullah'ın Beytûlmakdis'te peygamberlerden bir cemaate namaz kıldırıldığı belirtilmektedir (Müslim, 1998: İmân, 259, 276. Ayrıca bk. Nesâî, 1986: Şalât, 1, no: 449; Ebû Ya'lâ, 1989: I, 43-44; Makdisî, 2002: 160). Yeryüzünde Beytûlmakdis'in dışında Peygamberlerin bir araya geldiği ve namaz kıldığı hiçbir bölgenin bulunmadığı ifade edilmektedir (Hîle, 2018: 309).

Yine Resûlullah, ibadet maksadıyla kendilerine özel yolculuk yapılabilecek üç mescitten birinin Mescid-i Aksâ olduğunu beyan etmektedir. Nitekim birçok hadis kitabında yer alan ve sahih olduğu belirtilen bir hadisi şerifte Resûlullah şöyle buyurmuştur: *"(İbadet kastıyla) yolculuk, ancak şu üç mescitten birine olur: Mescid-i Harâm'a, Mescid-i Rasûl'e ve Mescid-i Aksâ'ya"* (İbn Ebî Şeybe, 2006: VIII, 720, no: 15785; Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: III, 7; Buhârî, 2001: Fażlu's-Şalât, 1, 6. Benzer ifadeler için bk. Abdürrezzâk, 1971-1975: V, 132, no: 9158, 9159, 9160; İbn Ebî Şeybe, 2006: V, 176, no: 7620, VIII, 721-722, no: 15790, 15792, 15793; Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 278; Buhârî, 2001: Cezâü's-Şayd, 26, Şavm, 67; Müslim, 1998: Hacc, 15 / 415, 511, 512; Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 98; İbn Mâce, 1981: İkametü's-Şalât, 196; Tirmizî, 1981: Şalât, 326; Nesâî, 1986: Mesâcid, 10). Yapılan bir araştırmada farklı sened ve varyantları tahrir edilen mezkûr hadisin, "sahih" olduğu ve hadis kaynaklarındaki 109 tahririnin, hadisin sıhhatini desteklediği görülmüştür (Alparslan, 2019: 169-174).

Ayrıca Allah Rasûlü, namaz kılmak kastıyla Mescid-i Aksâ'ya gidenlerin hatalarının bağışlanması için Hz. Süleyman'ın Allah'a dua ettiğini haber vermiştir. Abdullah b. Amr'dan (r.a.) nakledilen ve sahih olduğu belirtilen bir hadis-i şerifte (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 176, no: 6644; Zerkeşî, 1999: 29; Elbânî, 1998: 251, no: 1408. Mezkûr hadisin bütün râvîlerinin sika olduğuna dair ayrıca bk. Ahmed Yusuf, 1998: 51-94, 71) Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

Süleyman b. Dâvûd Beytûlmakdis'i bina ettiğinde Allah Teâlâ'dan üç dilekte bulunmuştur. Bunlar, Allah'ın hükmüne uygun hüküm verme (gücü ve kabiliyeti), kendisinden sonra kimselere nasip olmayacak bir mülk ve saltanat ve yalnızca namaz kılmak niyetiyle bu Mescide gelen kimsenin anasından doğduğu günkü gibi günahlarından kurtulmasıdır." Hadisin devamında Hz. Peygamber'in şu

açıklaması yer almaktadır: “Cenab-ı Hak, Süleyman’a bunlardan ilk ikisini vermiştir. Üçüncü dileğinin de kabul edilmiş olmasını umarım.” (İbn Mâce, 1981: İkâmetü’ş-Şalât, 196, no: 1408. Benzer ifadeler için bk. Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 176, no: 6644; Nesâî, 1986: Mesacîd, 6, no: 1408; Münzirî, 2004: II, 506, no: 1178).

Şu hadisler de Abdullah b. Amr hadisini teyit eder niteliktedir. Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Beytûlmakdis’te namaz kılsa bütün günahları mağfîret olunur” (Makdisî, 1994: 195; Makdisî, 2002: 107). Ebû Ümâme el-Bâhili’den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste de Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim hac veya umre yapar, Beytûlmakdis’te namaz kılar, cihad eder ve sınır boylarında nöbet tutarsa bütün sünnetimi tamamlamış olur” (Makdisî, 2002: 119). Bir başka hadiste şu ifadeler yer verilmiştir: “Her kim İslâm’ın haccını gerçekleştirir (hac vazifesini yerine getirir), kabrimi ziyaret eder, bir gazveye katılır ve Beytûlmakdis’te namaz kılsa Allah, kendisine farz kıldığı şeyler hususunda o kimseye hesap sormaz.” (Şevkânî, 2005: VI, 322). Câbir’den (r.a.) gelen bir rivayete göre ise, insanlardan ilk önce hangisinin cennete gireceği sorulduğunda Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Nebiler, sonra şehitler, sonra Kâbe’nin müezzinleri, sonra Beytûlmakdis’in müezzinleri, sonra şu benim mescidimin müezzinleri, sonra da amellerinin miktarına göre diğer müezzinler” (Makdisî, 2002: 210; Makdisî, 1988: I, 93; Zerkeşî, 1999: 294; Cürâfî, 2004: 322).

1.2. Mescid-i Aksâ’da Namaz İçin Nezirde Bulunmaya Dair Rivayetler

Sahabeden bazıları Beytûlmakdis’te namaz kılacaklarına dair nezirde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber, bu sahabilere Beytûlmakdis’e gitmelerinin gerekli olmadığı ve Mescid-i Haram’da namaz kılmaları halinde nezirlerini yerine getirmiş olacakları yönünde talimat vermiştir. Nitekim Abdurrezzak’ın Musannef’inde yer alan bir rivayete göre Sakîf kabilesine mensup bir sahabi olan Şerîd b. Süveyd (r.a.), fetih günü Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek şöyle dedi:

Ey Allah’ın Nebisi! Ben, şayet Allah, Nebisine (s.a.s.) ve müminlere Mekke’nin fethini nasip ederse mutlaka Beytûlmakdis’te namaz kılacağım diye nezirde bulundum. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Burada (Mescid-i Haram’da) kıl” buyurdu. Adam, bu sözünü üç kez tekrarladı. Hz. Peygamber (s.a.v.) her defasında “Burada kıl” buyuruyordu. Adam dördüncü kez ısrar edince Peygamber (s.a.s.), “O halde git orada kıl, fakat şunu bil ki, Muhammed’i (s.a.v.) Peygamber olarak gönderen Zât’a yemin ederim ki şayet burada kılsan bu, Beytûlmakdis’te kılacağın namaz borcunu düşürür” buyurdu (Abdürrezzâk, 1971-1975: VIII, 455-456, no: 15890, 15891. Benzer ifadeler için bk. Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: III, 363, no: 14919; Ebû Dâvûd, ts.: İman, 20, no: 3305; Taberânî, ts.: VII, 383, no: 7258; Hâkim, 1990: IV, 338, no: 7839).

Abdullah b. Abbas’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre de Medine’de bulunan bir kadın, hastalığından şifa bulduğu takdirde mutlaka Beytûlmakdis’te namaz kılacağına dair bir adakta bulunur. Sonra şifa bulur ve durumu Resûlullah’ın (s.a.v.) eşlerinden Hz. Meymune’ye anlatır. Bunun üzerine Hz. Meymune kadına kararından vazgeçip Medine’de kalmasını ve Resûlullah’ın (s.a.v.) Mescidinde namaz kılmasını emreder ve orada kılınan namazın Kâbe Mescidi hariç diğer

mescitlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletli olduğuna dair Resûlullah'dan (s.a.v.) bir hadis duyduğunu ifade eder (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 333, no: 26826; Müslim, 1998: Hac, 95, no: 1396; Şevkânî, 2005: X, 495).

1.3. Mescid-i Aksâ'da Orucun Faziletine Dair Rivayetler

Zerkeşî'nin sened belirtmeksizin naklettiği bir rivayete göre Mescid-i Aksâ'da tutulan oruç cehennemden kurtuluşa vesiledir. Mezkûr rivayette şöyle buyrulmuştur: “*Beytülmakdis'te bir gün oruç tutmak ateşten kurtuluştur*” (Zerkeşî, 1999: 289; Heyet, 1997-2002: XXXVII: 235). Bu sebeple Beytülmakdis'te oruç tutmak müstehap kabul edilmiştir (Zerkeşî, 1999: 289; Heyet, 1997-2002: XXXVII: 235).

1.4. Mescid-i Aksâ'da İtikâfın Faziletine Dair Rivayetler

Dinî bir terim olarak itikâf, ibadet niyetiyle ve kurallarına uyarak belli bir süre belli bir mescitte inzivaya çekilmek anlamına gelir. İtikâfın meşruiyeti Kur'an ve Sünnet ile sabittir. “*Mescidlerde i'tikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın*” (Bakara, 2/187) meâlindeki âyetle Hz. Âişe'nin, “*Resûl-i Ekrem ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından hanımları itikâfa girmiştir*” (Buhârî, 2001: İ'tikâf, 1, no: 2026; Müslim, 1998: İ'tikâf, 5, no: 1172) şeklindeki rivayeti bu ibadetin meşruiyetininin delilleri arasında yer almaktadır. İtikâf kişinin mânen olgunlaşması için önemli vesilelerden biridir. Zira dinî duygu ve düşüncenin yoğun bir şekilde yaşandığı bir ortam, insana derin bir mânevî ufuk ve imkân sunmaktadır (Şener, 2001: XXIII, 458).

Mescid-i Aksâ'nın özelliklerinden biri de içerisinde itikâfa girmenin diğer mescitlere göre daha faziletli olmasıdır. Nitekim konuyla ilgili olarak Hz. Huzeyfe'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: İbrahim (en-Neha'î) anlatıyor:

Huzeyfe (b. Yemân), Abdullah (b. Mes'ûd'a) geldi ve “*Senin evinle (Ebû Mûsâ) el-Eş'arî'nin evi arasında yani mescitte (Kûfe Mescidi'nde) itikâfa girenleri garip karşılamıyor musun?*” dedi. Abdullah, “*Belki de onlar isabet etmiş, sen hata etmişsindir*” dedi. Huzeyfe, “*Bilmiyor musun ki itikâf ancak üç mescitte olur! Bunlar Mescid-i Harâm, Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Resûl'dür (s.a.s.). Ben, orada veya şu çarşıda itikâf etmen arasında fark görmüyorum*” (İbn Ebî Şeybe, 2006: VI, 308, no: 9762. Benzer bir rivayet için bkz. Abdürrezzâk, 1971-1975: IV, 348, no: 8016; Tahâvî, 1914: IV, 142; Taberânî, ts.: IX, 349-350, no: 9510-9511; Beyhakî, 1344-1355: IX, 316; Heysemî, 1994: III, 404, no: 5028).

Mezkûr rivayet, Ebû Vâil tarihiyle de rivayet edilmiştir (Beyhakî, 2003: IV, 316). Ebû Vâil rivayetinde Hz. Huzeyfe'nin, Abdullah'a hitaben, “*Sen Resûlullah'ın (s.a.s.) 'itikâf ancak üç mescitte olur...' dediğini biliyorsun*” şeklinde bir hatırlatmada bulunduğu, Abdullah'ın, “*Belki de sen unutmuşsundur, onlar hafızalarında tutmuştur. Sen hata etmişsindir onlar isabet etmiştir*” şeklinde buna karşılık verdiği Hz. Huzeyfe'nin ise bu cevap karşısında sessiz kaldığı ifade edilmektedir (Tahâvî, 1914: IV, 142)

1.5. Mescid-i Aksâ'da İhrama Girmenin Faziletine Dair Rivayetler

Hac ve umre ibadeti için Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmenin faziletine dair hadisler bulunmaktadır. Nitekim İbn Mâce'nin, Müminlerin annesi Ümmü

Seleme'den rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Beytülmakdis'ten umre için ihrama girerse mağfiret edilir” (İbn Mâce, 1981: Menâsik, 49, no: 3001). Yine İbn Mâce'nin, Ümmü Seleme'den rivayet ettiği bir başka hadiste Resûlullah (s.a.s.), “Her kim Beytülmakdis'ten umre için ihrama girerse bu umre onun geçmiş günahlarına keffaret olur” buyurmuştur (İbn Mâce, 1981: Menâsik, 49, no: 3002). Bu iki hadiste umre için Beytülmakdis'ten ihrama girenlerin mağfiret edileceği belirtilmektedir.

Bazı rivayetlerde ise hac ve umre ibadeti birlikte zikredilmektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Her kim Mescid-i Aksâ'dan umre veya hac için ihrama girerse geçmiş günahları mağfiret edilir.” (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 299, no: 26558). Kezâ Ebû Dâvûd, Taberânî ve Ebû'l-Meâli Müşrif el-Makdisî konuyla ilgili olarak şu hadisi nakletmektedirler: “Her kim Mescid-i Harâm'a gitmek üzere Mescid-i Aksâ'dan hac ve umre için ihrama girerse geçmiş ve gelecek günahları affedilir veya cennet kendisine vacip olur” (Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 8, no: 1741; Taberânî, 1995: VI, 319, no: 6515; Makdisî, 2002: 211).

Taberânî ise hac ve umre ifadelerini kullanmaksızın Abdullah b. Ömer'den (r.a.) şu hadisi rivayet etmektedir: “Her kim Beytülmakdis'ten ihrama girerse mağfiret olunmuş olarak girer” (Taberânî, 1995: IX, 97, no: 9236). Bu sebeple Ümmü Hakîm, Abdullah b. Ömer, Muâz b. Cebel, Kâ'b el-Ahbâr ve seleften daha başkaları Kâbe'yi ziyaret için Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmişlerdir (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 299, no: 26558; İbn Mâce, 1981: Menâsik, 49, no: 3002; Makdisî, 2002: 212; Zerkeşî, 1999: 289).

1.6. Mescid-i Aksâ'da Cihadın Önemine Dair Rivayetler

Ebû Ümâme el-Bahilî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Ümmetimden bir zümre, kendilerine Allah'ın emri gelinceye kadar din/ hak üzere birbirine yardım etmeye ve düşmanlarını mağlup etmeye devam edeceklerdir. Onlar hak üzere hep böyle sebat edip durdukları müddetçe başlarına gelen sıkıntılar hariç, kendilerine karşı çıkanlar onlara zarar veremeyecektir.” Orada bulunanlar, “Yâ Resûlallah! Bu kimseler nerede olacaklar?” diye sordular. Hz. Peygamber, “Beytülmakdis'te ve onun çevresinde olacaklar” buyurdu (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: V, 269, no: 22320; Heysemî, 1994: VII, 288 no: 12248. Benzer ifadeler için bk. Taberânî, ts.: 20: 317-318 no: 754; Makdisî, 2002: 216; Zerkeşî, 1999: 295).

Abdullah b. Ömer ile Ebû Hüreyre'den rivayet edilen iki ayrı hadiste ise Allah Resûlü (s.a.v.), istikbalde Müslümanlarla Yahudiler arasında bir savaş yaşanacağını ve bu savaşta Müslümanların zafer elde edeceğini müjdelemiştir. Buna göre kıyamet kopmadan önce Müslümanlar Yahudilerle savaşacak, neticede Müslümanlar galip gelerek Yahudileri öldürecektir. Hatta ağaçlar ve taşlar bile (dile gelerek) Yahudilerin saklandığı yeri Müslümanlara haber verecektir (Müslim, 1998: Fiten, 79, 80, 81, 82, no: 2921, 2922). Onun içindir ki Müslümanlar Kudüs'ü cihat ve ribat şehri olarak nitelendirmişlerdir (Karadavi, 2010: 20, 21).

2. MESCİD-İ AKSÂ'DA İBADETİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Görüldüğü üzere Mescid-i Aksâ'da ibadetin faziletine dair çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bu hadislerden bir kısmı aynı isnad ve metinle, bir kısmı farklı isnadlarla ama benzer muhtevayla rivayet edilmektedir. Bir kısmında ise içerik farkları ve ihtilafları görülmektedir. Binaenaleyh konu ile ilgili olarak vârid olan hadislerin isnad ve sıhhat açısından durumlarını tespit etmek konunun daha sağlıklı anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Şu halde Mescid-i Aksâ'da yapılan ibadetlerin önemine ve faziletine dair rivayet edilen hadislerin sened ve metin açısından incelenerek sıhhat durumlarının tespit edilmesi gerekmektedir.

2.1. Mescid-i Aksâ'da Namazın Faziletine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Özellikle Mescid-i Aksâ'da namaz kılmanın faziletine dair rivayet edilen hadisler problemlidir. Bu hadislerin bir kısmının isnadı ve muhtevası aynı iken, bir kısmının isnadları farklı olmakla birlikte muhtevaları benzerlik arz etmektedir. Fakat bir kısmında görülen içerik farklılıkları ve uyuşmazlıklar, konunun anlaşılmasını müşkil hale getirmektedir. Nitekim namaz ile ilgili olarak vârid olan hadislerde, Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın fazilet derecesi ile ilgili olarak muhtelif rakamlar verilmektedir. Binaenaleyh öncelikle namaz ile ilgili hadislerin sened ve metin açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın faziletinin iki yüz elli kat olduğuna delalet eden ve Ebû Zer'den nakledilen hadisin muhtelif tarikleri bulunmakta ve her birinin senedinde Katâde yer almaktadır (Tahâvî, 1914: I, 248; Taberânî, 1995: VII, 103, no: 6983, VIII, 148, no: 8230; Hâkim, 1990: IV, 554, no: 8553; Beyhakî, 2003: VI, 42, no: 3849; Dârekutnî, 1985: VI, 244, no: 1105; Heysemî, 1994: III, 676, no: 5874; İbn Hacer, 1995: IV, 330; Cürâ'î, 2004: 307). Taberânî ve Hâkim'de hadisi Haccâc b. Haccâc, Katâde'den naklederken, Tahâvî ve Beyhakî'de mezkûr hadisi Sa'îd b. Beşîr, yine Katâde'den rivayet etmektedir. Birinci rivayet için "ricâlu's-sahîh" ifadesi kullanılmıştır (Heysemî, 1994: III, 676, no: 5874). Yani mezkûr hadisin râvîleri Buhârî'nin veya Buhârî ile Müslim'in Sahih isimli kitaplarında rivayeti bulunan râvîlerdir (Aydın, 2006: 257). Aynı hadisin isnadının sahih olduğu belirtilmiştir (Hâkim, 1990: VIII, 148, no: 8230; Elbânî, 1996: 6: 955). Sa'îd b. Beşîr'in Katâde'den rivayet ettiği hadisi ise bazı muhaddisler sened yönünden tenkid etmişlerdir. Nitekim Ebû Ahmed el-Hâkim hadisin râvîlerinden biri olan Sa'îd b. Beşîr'i "Leyse bi'l-Kavîy" olarak tavsif ederken, İbn Ma'in ve Nesâî ise onu za'îf olarak nitelendirmişlerdir (Makdisî, 2002: 108; Zehebî, 1981-1985: VII, 305). İlim ehlinde bazıları da bu hadisin metninde bir garabetin (zayıflık) bulunduğunu belirtmişlerdir (Beyhakî, 2003: VI, 42).⁴

Görünen o ki Taberânî ve Hâkim, adı geçen hadisi Tahâvî ve Beyhakî'nin isnadından daha güvenilir bir isnadla rivayet etmişlerdir. Bu sebeple Beyhakî'nin rivayeti bazı araştırmacılar tarafından hasen lizâtihi olarak değerlendirilirken, Hâkim'in rivayeti sahih olarak nitelendirilmektedir (Yusuf, 1998: 81). Bir araştırmacı Katâde'nin mudellis⁵ bir râvî olduğunu dolayısıyla her iki rivayetin de isnad bakımından zayıf olduğunu ileri sürmüştür (Sâlih er-Rüfâ'î, 1993: 422). Lakin büyük hadis imamlarının Katâde'nin rivayetlerini eserlerine almış olması onunla

ilgili bir güven probleminin bulunmadığını göstermektedir (Birşik, 2002: XXV, 22). Dolayısıyla Hâkim'in rivayeti sahih olarak kabul edilebilir.

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın “beş yüz namaza” denk geldiğine dair Bezzâr'ın tahrir ettiği hadis merfudur (Şevkânî, 2005: X, 497- 498; Yusuf, 1998: 68). Süyûtî, Ebu'd-Derdâ'dan gelen bu hadisi zayıf olarak nitelendirmiştir⁶ (Süyûtî, 1971: 363, no: 5868). Nâsıruddîn el-Elbâni ise sahih kabul ettiği Ebû Zer hadisine aykırı olduğu gerekçesiyle aynı hadisi munker⁷ olarak değerlendirmiştir (Münzirî, 2004: II, 506, no: 1737). Mezkûr hadis başka tariklerle de rivayet edilmiştir. Nitekim Beyhakî bu hadisi Hz. Câbir b. Abdullah'dan rivayet etmiştir⁸ (Beyhakî, 2003: VI, 42, no: 3848). Aynı hadis, Süyûtî tarafından da nakledilmiş ve hadis hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır (Süyûtî, 1971: 315, no: 5109). Ancak Câbir b. Abdullah rivayetinin isnadını zayıf görenler de olmuştur (Beyhakî, 2003: VI, 41; Sâlih er-Rüfâ'î, 1993: 414, 415, 423). Yine bu hadisin bir benzeri başka bir isnadla Ebû Muhacir'den de rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetin senedinde yer alan bazı raviler bir kısım cerh ve ta'dîl âlimlerince zayıf, metrûk,⁹ leyinü'l-hadîs¹⁰ ve kesîru'l-galat¹¹ olarak nitelendirilmişlerdir (Süyûtî, 1971: 315, no: 5109; Makdisî, 2002: 120). Buna rağmen Bezzâr'ın tahrir ettiği hadis umumiyetle hasen olarak değerlendirilmiştir (Bezzâr, 1988-2006: X, 78, no: 4142; Heysemî, 1994: III, 675, no: 5873; Yusuf, 1998: 69). Heysemî'ye göre hadisin râvîleri sikadır (Heysemî, 1994: III, 675, no: 5873). İbn Teymiye ise mezkûr hadis hakkında “Bu (hadîs) doğrudur” hükmünü vermiştir (Cürâ'î, 2004: 306).

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın bin kat faziletli olduğuna dair Abdullah b. Abbas'tan gelen hadisi¹² Zerkeşî garib¹³ olarak değerlendirmektedir (Zerkeşî, 1999: 118). Yine Mescid-i Aksâ'da kılınan bir namazın (başka yerde kılınan) bin namaz gibi olduğuna dair Ebû Ya'lâ el-Mevsilî tarafından rivayet edilen Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Meymune hadisinin râvîlerinin sika olduğu belirtilmektedir (Ebû Ya'lâ, 1989: XII, 523, no: 7088; Heysemî, 1994: III, 675, no: 5872). Buna rağmen isnatta yer alan Ziyad b. Ebû Sevde ve kardeşi Osman'ın rivayetlerinden tevakkuf edilmesi gerektiğini ifade eden hadisçiler bulunmaktadır (Zehebî, ts.: II, 90, no: 2943). Hz. Peygamber'in hizmetçisi Meymune'den rivayet edilen hadise gelince bu hadisin özellikle İbn Mâce tarîkinin isnadı sahih olarak nitelendirilmekte ve râvîlerinin sika olduğu belirtilmektedir. (İbn Mâce, 1981: İkâmetü'ş-Şalât, 196, no: 1407). Ancak İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadis de dâhil, gerek Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Meymune'den, gerekse Hz. Peygamber'in hizmetçisi Meymune'den rivayet edilen mezkûr hadisin bütün isnadlarında özellikle Ziyad b. Ebû Sevde yer almaktadır. Ziyad b. Ebû Sevde hakkında ise ihtilaf edildiği için hadisin senedinde illet olduğu belirtilmiştir (Sâlih er-Rüfâ'î, 1993: 424). Bu nedenle Ahmed'in Müsned'inde hadisi tahkik eden Şuayb Arnavut ve arkadaşları, bu hadisin isnadının zayıf olduğunu kaydetmişlerdir (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 463, no: 27626). Bazıları bu hadisi *leyse bi Kaviyy*¹⁴ olarak nitelendirmişlerdir (Zehebî, ts.: II, 90, no: 2943; Zerkeşî, 1999: 289). Zehebi ise söz konusu hadis için, “bu hadis munker cidden”¹⁵ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Zehebî, ts.: II, 90, no: 2943). Zehebi'ye göre Meymune'nin, Sünen'de

dört hadisi bulunmakta olup dördü de munkerdir. Bazıları ise zeytinyağının asıl merkezi Kudüs olduğu halde Hicaz'dan oraya zeytinyağı gönderilmesinin emredilmesini garipseyip hadiste yine nekâretin¹⁶ olduğunu belirtmişlerdir (Cürâfî, 2004: 306). Kısacası hadis, sened ve metin itibarıyla cerh edilmiştir.

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın “yirmi bin namaza” denk geldiğine dair Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilen hadisin muztarib¹⁷ olduğu belirtilmektedir. Zira adı geçen hadis için “hadîsun vâhin”¹⁸ ifadesi kullanılırken hadisin râvîlerinden Hişâm b. Süleyman el-Mahzûmî için de “muztaribü'l-hadîs”¹⁹ ifadesine yer verilmiştir (İbn Ebû Hâtim, 1952-1953: IX, 62. Ayrıca bk. Makdisî, 1994: 202; Makdisî, 2002: 107). Dolayısıyla bu hadis de zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın “elli bin namaza” denk geldiğine dair İbn Mâce'nin, Sünen'inde tahrir ettiği hadisin tek bir isnadı bulunmakta olup (Taberânî, 1995: VII, 112, no: 7008)²⁰ bu hadisin isnadı da zayıf görülmüştür. Zira hadisin râvîlerinden Ebu'l-Hattâb ed-Dîmeşki'nin cerh ve ta'dil durumu bilinmemektedir (İbn Mâce, 1981: İkâmetü's-Şalât, 198, no: 1413; İbn Hacer, 1995: IV, 330). Diğer râvî Ruzeik hakkında ise değişik görüşler vardır. Nitekim Ebû Zür'a onun hakkında “lâ be'se bih”²¹ derken (Ebû Zür'a, 1982: III, 867; İbn Mâce, 1981: İkâmetü's-Şalât, 198, no: 1413); İbn Hibban onu hem sikalar, hem zayıflar arasında zikretmektedir (İbn Hibban, 1975: IV, 239; A. Mf, 1992: I, 301). İbn Hibban ayrıca Ruzeik'in, bazı rivayetlerinde tek kaldığını ve bu rivayetlerin güvenilir râvîlerin hadislerine benzemediğini dolayısıyla onun rivayetlerinin ancak bu râvîlerin rivayetlerine uygun olması durumunda delil alınabileceğini belirtmektedir (İbn Hibban, 1992: I, 301. Ayrıca bk. İbn Mâce, 1981: İkâmetü's-Şalât, 198, no: 1413; Yusuf, 1998: 72). Zehebi ise söz konusu hadis hakkında “bu hadis munker cidden” şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır (Zehebi, ts.: IV, 520, no: 10153). Süyûtî mezkûr hadis için sahih hükmünü vermiştir (Süyûtî, 1971: 313 no: 5079). Fakat Münâvî, Süyûtî'nin bu görüşüne katılmayıp bu hadisi İbnü'l-Cevzî'nin sahih saymadığını, İbn Hacer'in de hadisin senedinin zayıf olduğunu söylediğini ifade etmektedir (Münâvî, 1356, 1357: IV, 219. Ayrıca bk. Örenç, 2016: 144).

Bu arada belirtmek gerekir ki Mescid-i Nebevî'de kılınan bir namazın Mescid-i Harâm haricindeki mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlı olduğuna dair Sahihayn'da yer alan rivayete (Buhârî, 2001: Fażlu's-Şalât fî Mescid-i Mekke ve'l-Medîne, 1, no: 1190; Müslim, 1998: Hacc, 94, no: 1394) dayanarak Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın faziletinin, diğer mescitlerdeki namazlarla aynı derecede olduğunu düşünmek olmaz. Zira Câbir b. Abdillâh'tan ve Hz. Ömer'den rivayet edilen bir hadiste de, “Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, diğer mescitlerde kılınan yüz bin namazdan daha faziletlidir” buyrulmuştur (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: III, 397, no: 15306; Tahâvî, 1914: I, 338).²² Yine Ebû Hüreyre'den veya Hz. Aişe'den rivayet edilen bir başka hadiste, “Benim mescidimde kılınan bir namaz Mescid-i Aksâ haricindeki mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır” buyrulmuştur (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 278, no: 7739; Heysemî, 1994: III, 672, no: 5861). Şimdi meseleyi aynı bakış açısıyla ele alacak olursak Câbir b. Abdillâh'tan ve Hz. Ömer'den nakledilen rivayete dayanarak Mescid-i Harâm'da

kılınan namazların faziletinin, Mescid-i Nebevî de dâhil diğer mescitlerdeki namazlardan yüz bin derece faziletli olduğunu kabul etmek gerekecektir. Oysa konuyla ilgili diğer rivayetler dikkate alındığında Süfyan b. Uyeyne'nin de belirttiği üzere Mescid-i Harâm'da kılınan namazların, Mescid-i Nebevî'de kılınan namazlardan yüz derece daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır (Tahâvî, 1914: I, 338). Kezâ ikinci rivayete dayanarak Mescid-i Harâm'da kılınan namazların faziletinin, diğer mescitlerdeki namazlarla aynı derecede olduğunu kabul etmemiz gerekecektir ki bunun da doğru olmadığı açıktır.

Binaenaleyh en doğru yaklaşım, ilgili rivayetlerin tamamını göz önünde bulundurarak incelemek, yorumlamak ve değerlendirmektir. Muhaddislerin sahih kabul ettikleri “üç mescit hadisi” ile “Abdullah b. Amr'ın Hz. Süleyman hakkında rivayet ettiği hadis” başta olmak üzere konuyla ilgili diğer rivayetler bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde Mescid-i Aksâ'da kılınan namazların, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî haricindeki mescitlerde kılınan namazlardan daha faziletli olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim dört mezhebe göre de Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'den sonra en faziletli mescid, Mescid-i Aksâ'dır (Cezîrî, 2003: I, 264; Şener, 1993: VII, 92). Esasen Peygamberler tarafından tesis edilen Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ ile ilgili ayetler de, bu üç mescidin kutsiyet ve faziletinin diğer mescitlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksâ'nın mübarek mekânlar olduğu, Mescid-i Nebevî'nin ise takva üzere tesis edildiği bildirilmektedir (Âl-i İmrân 3/96; el-İsrâ 17/1; et-Tevbe 9/108).²³ Böylesine mübarek ve mukaddes mekânlarda kılınan namazların ve diğer ibadetlerin, başka mekânlara nispetle daha bereketli ve faziletli olması gayet tabiidir. Ancak bu faziletin derecesi ile ilgili olarak kesin ve net bir görüş ortaya koymak oldukça zor gözükmemektedir. Nitekim Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın fazilet derecesine dair ilim ehlinin de muhtelif görüşleri bulunmaktadır.

Son devir hadis âlimlerinden Nâsırüddin el-Elbânî, “Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın fazileti hakkında nakledilen rivayetlerin en sahih olanı Ebû Zer (r.a.) hadisidir” demektedir (Elbânî, 1996: VI, 954). Dolayısıyla Elbânî, Mescid-i Aksâ'da kılınan namazların Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî haricindeki mescitlerde kılınan namazlara oranla iki yüz elli kat daha faziletli olduğunu kabul etmiş görünmektedir. İbn Teymiye (ö. 728/1328), mezkûr hadisler içerisinde, Bezzâr'ın tahrir ettiği hadis hakkında, “Bu (hadis) doğrudur” hükmünü vererek (Cürâfî, 2004: 306) Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî haricindeki mescitlerde kılınan beş yüz namaza denk geldiğini bildiren rivayeti tercih etmekte ve bu hadisin eşbeh (doğruya en çok benzeyen, daha doğru) olduğunu belirtmektedir (İbn Teymiyye, 2005: XXVII, 8).

Hadis âlimi ve hâfızı İrâkî (ö. 806/1404), Medine Mescidi'nde de Beytülmakdis'te de kılınan namazın faziletine dair nakledilen hadislerden tariki en sahih olanlarının her iki mescitte de kılınan bir namazın (Mescid-i Haram hariç) diğer mescitlerde kılınan bin namaza denk geldiğine delalet eden hadislerin tarihleri olduğunu kaydetmektedir. Buna göre Mescid-i Aksâ, Medine mescidi ile

eşit fazilette olmuş olmaktadır. Irâkî, Ebû Hüreyre'den veya Hz. Âişe'den nakledilen “Benim mescidimde kılınan bir namaz Mescid-i Aksâ haricindeki mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır” (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 278, no: 7739; Heysemî, 1994: III, 672, no: 5861) mealindeki hadisin de²⁴ buna işaret ettiğini belirtmektedir (İbnü'l-İrâkî, ts.: VI, 52). Münziri, Hz. Âişe'den nakledilen bu hadisin râvilerinin sahih olduğu kanaatindedir (Münzirî, 2004: II, 507, no: 759). Bütün râvileri sika olduğundan mezkûr hadis sahih olarak kabul edilmektedir (Yusuf, 1998: 70). Ancak bu hadisin isnadını zayıf görenler de vardır. Bunlar, hadisin ravileri arasında bulunan Ata'nın, ihtilat ettiğini yani hafıza bozukluğuna uğradığını belirtmektedirler (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: II, 278 no: 7739). Kanaatimizce Hz. Âişe'nin rivayet ettiği bu hadisi, Ebu'd-Derdâ hadisi ile birlikte düşünmek de mümkündür. Bu durumda ise Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın Mescid-i Aksâ'da kılınan namazdan iki kat daha faziletli olduğu beyan edilmiş olmaktadır.

Hanefî fakihî ve muhaddis Tahâvî (ö. 321/933) ise, hadisler arasında nesh söz konusu olduğunu, Allah Teâlâ'nın, kullarına olan lütfu ve rahmeti sebebiyle bu mescitte kılınan namazların faziletini tedricen/ gitgide artırarak Mescid-i Nebevî'deki namazlara müsavi kıldığını dolayısıyla her iki mescitte kılınan bir namazın (Mescid-i Haram hariç) diğer mescitlerde kılınan bin namaza denk geldiğini belirtmektedir (Tahâvî, 1914: I, 342, 343). Öyle anlaşılıyor ki Tahâvî Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın “elli bin namaza” denk geldiğine dair İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan hadisi -muhtemelen isnadını zayıf bulduğundan veya böylesine abartılı ifadeleri Hz. Peygamber'in üslûbuna uygun bulmayıp zayıf/ uydurma emaresi saydığından olsa gerek- dikkate almamıştır. Bir araştırmacı, Tahavi'nin görüşünü herhangi bir delile dayanmadığı ve söz konusu hadisler mütekellemler/ cerh edilmiş olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir de (Sâlih er-Rüfâ'î, 1993: 424) kanaatimizce Tahavi'nin görüşü, kayda değer önemli bir görüştür.

Görüldüğü üzere Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın fazilet derecesi ile ilgili olarak kesin ve net bir görüş ortaya koymak oldukça zor gözükmektedir. Bununla birlikte muhtelif sayısal ifadelerle yer veren hadisler içerisinde en sahih olanının Ebû Zer hadisi olduğu söylenebilir. Bu hadis, Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın faziletinin ikiyüz elli namaza denk geldiğine delalet etmektedir. Mezkûr mescitte kılınan namazın beş yüz namaza denk geldiğine dair Bezzâr'ın tahrir ettiği hadis umumiyetle hasen olarak değerlendirilmektedir. Konu ile ilgili olarak rivayet edilen diğer hadislerin ise zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Sübkî, yeryüzünde bu üç mescidin dışında zatı itibariyle faziletli olan herhangi bir yerin bulunmadığını, bunların dışındaki beldeler için yapılan yolculukların o mekânların zatından kaynaklanmadığını, ziyaret, ilim ve cihad gibi mendup veya mubah işler için söz konusu olduğunu ifade eder (İbn Hacer, 1379: III, 66; İbnü'l-İrâkî, ts: VI, 41). Nitekim cumhûrül'ulemâ'ya göre bu üç mescitten başka mescitlere yolculuk yapmak haram ya da mekruh değildir. Ancak diğer mescitlere yolculuk yapmanın herhangi bir fazileti yoktur. Nitekim Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet edilen şu hadis de buna delalet etmektedir

(İbnü'l-İrâkî, ts: VI, 41): “Mescid-i Harâm, Mescid-i Aksâ ve şu benin Mescidim hariç içerisinde namaz kılma kastedilerek herhangi bir mescide yolculuk için binit hazırlamak uygun olmaz” (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: III, 64, no: 11609).

Hulasa konuyla ilgili hadislere, özellikle de sahih olduğu belirtilen, farklı sened ve varyantları tahrir edilen ve hadis kaynaklarında 109 tahriri bulunan, (Bk. Alparlan, 2019: 169-174) “üç mescid hadisi”ne istinaden İslâm âlimleri, namaz, dua, zikir, Kur’an kıraati ve itikâf gibi meşru bir ibadet için Mescid-i Aksâ’ya yolculuk yapmanın müstehap olduğu hususunda ittifak etmişlerdir (İbn Teymiyye, 2005: XXVII, 6; Zerkeşî, 1999: 288; Heyet, 1997-2002: XXXVII, 233; Hîle, 2018: 307). Dolayısıyla Kudüs, Müslümanların nezdinde Mekke ve Medine’den sonra üçüncü kutsal şehir, Mescid-i Aksâ ise Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî’den sonra üçüncü kutsal mescit olarak kabul edilmiştir (Altun, 2017: 160). Özellikle “müminin miracı” olarak vasıflandırılan namazda miracı yaşamak ve manen yükselmek, bilhassa miracın mekânı olan Mescid-i Aksâ ile mümkün olabilir. Zira Mescid-i Aksâ, yeryüzünün gökyüzüne açılan kapısı, fizik ve metafizik âlemin bulunduğu yerdir. Dolayısıyla Mescid-i Haram’ın sakinleri de dâhil ümmetin yükselişi, Mescid-i Aksâ ile mümkün olacak, Mescid-i Aksâ’ya varmadan miraç gerçekleşmeyecektir.

Bu arada belirtmek gerekir ki, Yahudi asıllı Macar müsteşrik Goldziher, “üç mescid hadisi”nin siyasî gayelerle uydurulduğunu iddia etmiştir. Ona göre Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Mervan, kendisiyle hilafet mücadelesinde bulunduğu Abdullah b. Zübeyr’in hâkim olduğu Mekke’ye karşı Kudüs’e kudsiyet kazandırmak için İbn Şihab ez-Zühri’ye hadis uydurma görevi vermiş, o da Abdülmelik’in arzusuna uyarak bu hadisi uydurmuştur (Goldziher, 1971: 44-45). Goldziher, bu iddiasını Şii Ya’kûbî’nin Tarih’indeki bir rivayete dayandırmış, fakat bu rivayeti de istismar etmiştir. Çünkü söz konusu rivayette Abdumelik’in, Zühri’ye hadis uydurma görevi verdiğine dair her hangi bir ifade bulunmamaktadır (Bk. Ya’kûbî, 1993: II, 177-78). Ayrıca söz konusu hadis, daha başka tarihlerle de rivayet edilmiştir (Bk. Müslim, 1998: Hacc, 15/415, 511, 512, 513. Detaylı bilgi için bk. Yazıcı, 2016: 15-16; Altun, 2017: 161; Özçelik, 2018: 239, 248-250; Çiftçi, 2020: 319-336). Kaldı ki İbn Teymiyye mezkûr hadisin sahih olduğu hususunda ümmetin ittifak ettiğini belirtmiştir (İbn Teymiyye, 2005: XXVII, 105).

2.2. Mescid-i Aksâ’da Namaz İçin Nezirde Bulunmaya Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi
Beytülmakdis’te namaz kılacaklarına dair nezirde bulunanların Beytülmakdis’e gitmelerinin gerekli olmadığına, Mescid-i Haram’da namaz kılmaları halinde nezirlerini yerine getirmiş olacaklarına dair Abdurrezzak’ın Şerîd b. Süveyd’den naklettiği hadisin isnadının sahih olduğu belirtilmekte (Ebû Dâvûd, ts.: İman, 20, no: 3305) dolayısıyla hadisin sahih olduğu kaydedilmektedir (Hâkim, 1990: IV, 338, no: 7839). Ancak İslâm âlimleri Mescid-i Aksâ’da namaz kılmak veya itikâfa girmek için oraya gitmeye nezreden kimsenin bu nezirini yerine getirmesinin vacip olup olmaması hakkında ihtilaf etmişlerdir. Cumhûr’ül-ulemâ bu nezrin yerine getirilmesinin vacip olduğu görüşündedir. (İbn Teymiyye, 2005: XXVII, 7). Bunlar Buhârî’nin Hz. Aişe’den naklettiği şu hadisi delil getirmektedirler:

من نذر أن يطيع الله فليطعه ومن نذر أن يعصيه فلا يعصه

Her kim Allah'a itaat etmeyi nezrederse O'na itaat etsin. Kim de Allah'a isyan etmeyi nezrederse O'na isyan etmesin (Buhârî, 2001: İmân ve'n-nüzûr, 28, no: 6696).

Bazı âlimler ise Şerîd b. Süveyd'den ve Hz. Meymune'den rivayet edilen hadisleri delil göstererek nezirde bulunan kişinin, içerisinde bulunduğu yerden daha faziletli bir yerde veya fazilet bakımından içerisinde bulunduğu mekâna eşit olan bir mekânda namaz, sadaka vb. gibi ibadetleri yerine getireceğine dair nezirde bulunması durumunda nezrini, nezrettiği mekânda yerine getirmesinin gerekli olduğu kanaatine varmışlardır. Nezreden kişinin, nezir anında içerisinde bulunduğu yerden daha az faziletli olan bir mekânda mezkûr ibadetleri yerine getireceğine dair nezirde bulunması durumunda ise nezrini, nezrettiği mekânda yerine getirmesinin gerekli olmadığı, nezrettiği şeyi bulunduğu yerde yerine getirmesinin yeterli olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir (Şevkânî, 2005: X, 498).

2.3. Mescid-i Aksâ'da Orucun Faziletine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Mescid-i Aksâ'da oruç tutmanın faziletine dair Zerkeşî'nin naklettiği "Beytûlmakdis'te bir gün oruç tutmak ateşten kurtuluştur" mealindeki rivayetin senedi zikredilmemekte ve *فقد روي* "rivayet edildi ki" diye söze başlanmaktadır. Dolayısıyla bu rivayet zayıf kalmaktadır. Ancak malum olduğu üzere fezailde zayıf hadislerle amel edilebilir. Bu sebeple Beytûlmakdis'te oruç tutmak müstehap kabul edilmiştir. (Zerkeşî, 1999: 289; Heyet, 1997-2002: XXXVII: 235).

2.4. Mescid-i Aksâ'da İtikâfın Faziletine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Mescid-i Aksâ'da itikâfa girmenin faziletine dair İbrahim en-Nehaî'nin Hz. Huzeyfe'den naklettiği "... İtikâf ancak üç mescitte olur! Bunlar Mescid-i Harâm, Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Resûl'dür (s.a.v.)" mealindeki hadisin râvîleri güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla mezkûr hadisin isnadının sahih olduğu belirtilmektedir (Taberânî, 1995: IX, 350, no: 9511; Heysemî, 1994: III, 404, no: 5028; Sâlih er-Rüfâ'î, 11993: 509). Fakat rivayet mevkuftur ve İbrahim (en-Nehaî) de Hz. Huzeyfe'ye yetişmemiştir (Taberânî, 1995: IX, 350, no: 9511; Heysemî, 1994: III, 404, no: 5028). Ancak mezkûr hadis Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî tarihiyle de rivayet edilmiştir (Beyhakî, 1344-1355: IV, 316). Ebû Vâil muhadramundan olduğundan (Ahatlı, 2010: XXXVIII, 306) Hz. Huzeyfe'ye yetiştir. Ayrıca bazı rivayetlerde Hz. Huzeyfe bu hadisi Resûlullah'a nispet etmektedir (Beyhakî, 1344-1355: IV, 316). Bu sebeple bu rivayet merfu olarak kabul edilebilir. Ancak hadisi Resûlullah'a nispet eden rivayetlerin râvîleri de cerhedilmiştir (Sâlih er-Rüfâ'î, 1993: 509). Hz. Huzeyfe'nin rivayeti merfu ve sahih kabul edilecek olursa söz konusu mescitlerdeki itikâfın diğer mescitlere göre daha faziletli olduğu anlaşılır. Ancak bu rivayete dayanarak mezkûr üç mescidin dışındaki mescitlerde itikâfa girmenin caiz olmadığını düşünmek doğru olmaz. Zira Tahavî'nin de belirttiği üzere "Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın" (Bakara 2 / 187) mealindeki ayet bütün mescitlere şamildir ve bütün Müslümanlara hitap etmektedir (Tahavî, 1914: IV, 142).²⁵ İtikâfın bu üç mescide hasredilmesi durumunda Mekke, Medine ve Kudüs dışında yaşayan Müslümanlar bu ayete muhatap olmamış olacaktır. Nitekim Ebû Vâil tarihiyle

gelen rivayette de bu üç mescidin dışındaki mescitlerde itikâfta bulunmanın cevazına işaret vardır.²⁶ Adı geçen rivayette Huzeyfe, Abdullah'a hitaben, "Sen Resûlullah'ın (s.a.s.), 'itikâf ancak üç mescitte olur...' dediğini biliyorsun" demiş, Abdullah onun bu sözüne, "Belki de sen unutmuşsundur, onlar hafızalarında tutmuştur. Sen hata etmişsindir onlar isabet etmiştir" şeklinde karşılık vermiş Hz. Huzeyfe bu cevap karşısında sessiz kalmıştır (Tahâvî, 1914: IV, 142). Hz. Aişe'nin "Oruçsuz itikâf olmaz ve cemaat mescidi olmayan mescitte itikâf olmaz" sözü de (Ebû Dâvûd, ts.: Şavm, 80, no: 2473)²⁷ bu görüşü destekler mahiyettedir. Hz. Aişe'nin bu ifadesi cemaat mescidinde de itikâfta bulunmanın cevazına delalet etmektedir. Şu halde söylenmek istenen kâmil anlamda itikâfın ancak bu mescitlerde mümkün olabileceğidir. Bu, Arapların şu sözüne benzer: لا عالم في البلد إلا زيد "Bu beldede Zeyd'den başka âlim yoktur". Burada kastedilen aslın değil kemalin nefyedilmesidir. Yani bu beldede Zeyd ile beraber âlimler yok değildir. Ancak kâmil anlamda Zeyd'den başka âlim yoktur demektir (Sâlih er-Rûfâ'î, 11993: 509). Hulasa anlatılmak istenen, bu mescitlerdeki itikâfın diğer mescitlere göre daha faziletli olmasıdır.

2.5. Mescid-i Aksâ'da İhrama Girmenin Faziletine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Hac ve umre ibadeti için Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmenin faziletine dair hadislere gelince İbn Mâce'nin rivayet ettiği "Her kim Beytülmakdis'ten umre için ihrama girerse mağfiret edilir" (İbn Mâce, Menâsik, 1981: 49, no: 3001)²⁸ mealindeki hadisin isnadı sahih olarak değerlendirilmiştir (Münzirî, 2004: I, 487, no: 719).

Yine İbn Mâce'de yer alan "Her kim Beytülmakdisten umre için ihrama girerse bu umre onun geçmiş günahlarına keffaret olur." (İbn Mâce, "Menâsik", 1981: 49, no: 3002) mealindeki hadisin,²⁹ Ebû Dâvûd, Taberânî ve Ebû'l-Meâli Müşrif el-Makdisî'nin rivayet ettikleri "Her kim Mescid-i Harâm'a gitmek üzere Mescid-i Aksâ'dan hac ve umre için ihrama girerse geçmiş ve gelecek günahları affedilir veya cennet kendisine vacip olur" (Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 8, no: 1741; Taberânî, 1995: VI, 319, no: 6515; Makdisî, 2002: 211) mealindeki hadisin ve Ahmed b. Hanbel'de yer alan "Her kim Mescid-i Aksâ'dan umre veya hac için ihrama girerse geçmiş günahları mağfiret edilir" (Ahmed b. Hanbel, VI, 299, no: 26558) mealindeki hadisin³⁰ isnadlarında yer alan Ümmü Hakîm'in cerh-tadil yönünden durumunun meçhul olduğu yine Yahyâ b. Ebî Süfyân'ın meşhur olmayıp mestur bir ravi olduğu yani cerh-tadil yönünden onun da durumunun bilinmediği gerekçesiyle bu rivayetlerin senedlerini zayıf sayanlar olmuştur (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 299, no: 26558; Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 8, no: 1741). Ancak İbn Hibban, Ümmü Hakîm'i sika raviler arasında zikretmiştir (İbn Hibban, 1975: IV, 195). Hafız İbn Hacer ise onun makbul bir ravi olduğunu kaydetmiştir (İbn Hacer, 2000: 763).

Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen "Her kim Beytülmakdis'ten ihrama girerse mağfiret olunmuş olarak girer" (Taberânî, 1995: IX, 97, no: 9236) mealindeki hadisin senedinde yer alan Galib b. Abdillâh el-Ukaylî'nin de metrûk bir ravi olduğu kaydedilmiştir (Heysemî, 1994: III, 494, no: 5320; Makdisî, 2002: 212). Böyle bir ravinin ise rivayetinin hüccet olarak alınamayacağı belirtilmiştir (Aydın, 2006: 188).

İlk dört hadisi Ümmü Hakîm bint Ümeyye, Ümmü Selme'den; son hadisi ise Nafi', Abdullah b. Ömer'den rivayet etmektedir. Bu hadislerden İbn Mâce'nin rivayet ettiği ilk hadis ile Ebû Dâvûd, Taberânî ve Ebû'l-Meâli Müşrif el-Makdisî'nin rivayet ettikleri üçüncü hadis hariç diğerleri zayıf görülmüştür. Ancak İbn Mâce'nin rivayet ettiği ilk hadisin isnadına zayıf hükmünü verenler olduğu gibi sahih olduğunu belirtenler de olmuştur. Nitekim Elbânî mezkûr hadise zayıf hükmünü verirken Münziri hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiştir (Münzirî, 2004: I, 487, no:719). Kezâ Ebû Dâvûd, Taberânî ve Ebû'l-Meâli Müşrif el-Makdisî'nin rivayet ettikleri üçüncü hadisin isnadını zayıf sayanlar da (Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 8, no: 1741; İbn Hıbbân, 1993: IX, 13, no: 3701) ceyyid³¹ sayanlar da olmuştur (Cürâ'î, 2004: 319).

Esasen Abdullah b. Ömer, Muâz b. Cebel, Kâbu'l-Ahbâr (Makdisî, 2002: 212; Zerkeşî, 1999: 289), Ümmü Hakim Hukeyme bint Ümeyye, (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: VI, 299, no: 26558; İbn Mâce, 1981: Menâsik, 39, no: 3002) ve Vekî' b. Cerrâh (Ebû Dâvûd, ts.: Menâsik, 8, no: 1741) başta olmak üzere seleften bir grubun Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmiş olduklarına dair rivayetler bu mübarek mekândan ihrama girmenin temelsiz olmadığını göstermektedir. Kaldı ki yukarıda da belirtildiği üzere fezailde zayıf hadislerle amel edilebilir. Bu nedenledir ki, hac ve umre için Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmek müstehap kabul edilmiştir (Zerkeşî, 1999: 289; Heyet, 1997-2002: XXXVII, 234).

2.6. Mescid-i Aksâ'da Cihadın Önemine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Beytülmağdis ve onun çevresinde Muhammed ümmetinden bir topluluğun, hak üzere muzaffer oldukları halde kendilerine Allah'ın emri gelinceye kadar (kıyamet kopuncaya kadar) düşmanlarını kahretmeye devam edeceklerine ve başlarına gelen sıkıntılar dışında onlara muhalif olan hiç kimsenin kendilerine zarar veremeyeceklerine dair Ebû Ümâme el-Bahilî'den rivayet edilen hadisin râvilerinin sika olduğu belirtilmektedir (Heysemî, 1994: VII, 288, no: 12248).

Hz. Peygamber'in, kıyamet kopmadan önce Müslümanlarla Yahudiler arasında bir savaşın yaşanacağını ve bu savaşta Müslümanların zafer elde edeceklerini, ağaçların ve taşların bile (dile gelerek) Yahudilerin saklandığı yeri Müslümanlara haber vereceğini müjdelediğine dair Abdullah b. Ömer ile Ebû Hüreyre'den rivayet edilen hadisler ise Müslim'in Sahih'inde yer almaktadır (Müslim, 1998: Fiten, 79, 80, 81, 82, no: 2921, 2922). Bu hadis-i şeriflerde Kudüs şehrinin düşmanlar -özellikle de Yahudiler- tarafından zaman zaman işgal edileceği ve büyük bir tehdiye maruz kalacağı fakat netice itibarıyla galibiyetin Müslümanlara ait olacağı anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in ise ümmetine sürekli olarak bu kutsal şehri korumalarını, düşman eline esir düşmemesi için uğruna cihad etmelerini ve esir düşmesi halinde ise savaşp onu özgürlüğüne kavuşturmalarını öğütlediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Mescid-i Aksâ'da kılınan namazların faziletine dair çok sayıda hadis bulunmaktadır. Lakin bu hadislerin birçoğu bir kısım münekkidler tarafından cerh

edilmiştir. Ancak bu durum, mezkûr mescitte kılınan namazların diğer mescitlere kıyasla daha faziletli olmadığı anlamına gelmez. Zira muhaddislerce sahih kabul edilen “üç mescit hadisi” ile “Abdullah b. Amr’ın Hz. Süleyman hakkında rivayet ettiği hadis”, burada kılınan namazların faziletini açıkça ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili hadisler bir bütünlük içerisinde ele alınıp değerlendirildiğinde Mescid-i Aksâ’da kılınan namazın faziletinin kemiyetine dair zikredilen rakamlar muhtelif olsa da keyfiyet olarak Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî hariç diğer mescitlerde kılınan namazlardan daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Esasen Peygamberler tarafından tesis edilen Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ ile ilgili ayetler de, bu üç mescidin kutsiyet ve faziletinin diğer mescitlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Böylesine mübarek ve mukaddes mekânlarda kılınan namazların ve diğer ibadetlerin, başka mekânlara nispetle daha bereketli ve faziletli olması gayet tabiidir. Bu sebeple Hz. Peygamber, Mescid-i Aksâ’da namaz kılmış, peygamberlerden bir gruba namaz kıldırması ve ümmetini orada namaz kılmaya teşvik etmiştir. Fakat Mescid-i Aksâ’da kılınan namazın fazilet derecesi ile ilgili olarak kesin ve net bir görüş ortaya koymak oldukça zor gözükmektedir. Bununla birlikte muhtelif sayısal ifadelerle yer veren hadisler içerisinde en sahih olduğu anlaşılan ve Mescid-i Aksâ’da kılınan namazın faziletinin ikiyüz elli namaza denk geldiğine delalet eden Ebû Zer hadisini tercih etmek mümkündür. Ayrıca Tahâvî’nin, hadisler arasında nesh söz konusu olduğuna, Mescid-i Aksâ’da kılınan namazların faziletinin tedricen artırılarak Mescid-i Nebevî’deki namazlara müsavi kılındığına dolayısıyla her iki mescitte kılınan bir namazın (Mescid-i Haram hariç) diğer mescitlerde kılınan bin namaza denk geldiğine dair yorumu da dikkate değerdir. Esasen hadislerde verilen muhtelif rakamlara bakarak hadisler arasında tenakuz aramamak gerekir. Zira Mescid-i Aksâ’da kılınan namazların faziletine dair zikredilen rakamların kesretten kinaye olması da ihtimal dâhilindedir.

İtikâfa dair hadisler, bu üç mescitteki itikâfın diğer mescitlere göre daha faziletli olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim cumhûr’ül-ulemâ Mescid-i Aksâ’da namaz kılmak veya itikâfa girmek için oraya gitmeyi nezreden kimsenin bu nezrini yerine getirmesinin vacip olduğu görüşündedir.

Beytülmakdis’te bir gün oruç tutmanın ateşten kurtuluş olacağına dair nakledilen rivayetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ancak fezailde zayıf hadislerle amel edilebileceğinden Mescid-i Aksâ’da oruç tutmanın müstehap olduğu belirtilmiştir. Aynı şey Mescid-i Aksâ’dan ihrama girme için de söz konusudur. Nitekim seleften bazıları hac veya umre için Mescid-i Aksâ’dan ihrama girmişlerdir. Binaenaleyh günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kudüs bağlantılı umre seferleri düzenlemesinin yerinde bir uygulama olduğunu belirtmek gerekir.

Hulasa Hz. Peygamber’in söz ve uygulamaları, Mescid-i Aksâ’da yapılan ibadetlerin ve özellikle o mekânda kılınan namazların kat kat faziletli olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca tarih boyunca Müslümanların Mescid-i Aksâ’yı ziyaret ederek orada ibadet etmeye gayret göstermeleri, Mescid-i Aksâ’da yapılan

ibadetlerin diğer mescitlere kıyasla daha faziletli olduğuna dair düşünce ve kanaatlerin temelsiz olmadığını göstermektedir. Konu ile ilgili rivayetler, Müslümanları Mescid-i Aksâ'yı ziyaret etmeye, orada namaz kılmaya, itikâfa girmeye, oruç tutmaya, hac veya umre ibadeti için Mescid-i Aksâ'dan ihrama girmeye ve inanç ve medeniyet değerlerimiz açısından büyük önem taşıyan bu mübarek mekân uğrunda gerektiğinde cihad etmeye teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzâk, Ebû Bekir es-San'ânî (1971-1975). *el-Muşannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut.
- Ahatlı, Erdinç (2010). "Şakîk b. Seleme", *DİA*, XXXVIII, İstanbul.
- Ahmed b. Hanbel (1995-2001). *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Müessesetü'r-risâle, Beyrut.
- Alparslan, Hande Nuran (2019). *Üç Mescid ile İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Altun, İsmail (2017). "Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED), cilt: XLVII, 153-169.
- Aydınlı, Abdullah (2006). *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Hadisevi, İstanbul.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (1344-1355). *es-Sünenü'l-Kübrâ* (İbnü't-Türkmânî'nin el-Cevherü'n-Nakî fi'r-Reddi 'ale'l-Beyhakî adlı kitabıyla birlikte), Haydarâbâd.
- (2003). *Şu'abü'l-İmân*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr (1988-2006). *Müsned*, Mektebetü'l-'Ulüm ve'l-Hikem, Medine.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil (2001). *el-Câmi'u's-Şahiḥ*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir, Dâru Tavkî'in-Necât, İstanbul.
- Cezîrî, Abdurrahman (2003). *Kitabü'l-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, 2. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Cürâfî, Ebû Bekir b. Zeyd el-Cürâfî es-Sâlihî el-Hanbelî (2004). *Tuhfetü'r-Râki' ve's-Sâcid bi Ahkâmî'l-Mesâcid*, Kuveyt.
- Çiftçi, Mehmet Emin (2020). "Hadislerde Kudüs ve Mescid-i Aksa", *Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi*, cilt: XX, sayı: 3, 319-336.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer (1985). *el-İlelü'l-Vâride fi'l-Ehâdîsî'n-Nebeviyye*, nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah es-Selefi, Riyad.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî (ts.). *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî el-Mevsilî (1410/1989). *el-Mucem*, nşr. Hüseyin Selîm Esed, Beyrut.
- (1984-1990). *el-Müsned*, nşr. Hüseyin Selîm Esed, Dımaşk-Beyrut.
- Ebû Zür'a er-Râzî, Ubeydullâh b. Abdilkerîm (1982). *Kitâbü'd-Du'afâ'*, nşr. Sa'dî el-Hâşimî, Medine.
- Elbânî, Nâsırüddin (1998). *Şahiḥ-i İbn Mâce*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad.
- (1996). *Silsiletü'l-Ehâdîsî's-Şahiḥa ve Şey'ün min Fıkhîhâ ve Fevâ'idihâ*, Riyad.
- Goldziher, I. (1971). *Muslim Studies*, (İngilizceye çev. C. R. Barber-S. M. Stern), New York Üniversitesi Yayınları, İngiltere.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (1990). *el-Müstedrek 'ale's-Şahiḥayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Heyet (1997-2002). *el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyye*, haz. Vezâretü'l-Evkaf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, Kuveyt.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr (1994). *Mecma'u'z-Zevâ'id ve Menba'u'l-Fevâ'id*, nşr. Abdullah Muhammed Derviş, Dâru'l-Fıkr, Beyrut.
- Hîle, Nûr (2018). "eş-Şübühât havle mekâneti'l-Mescidi'l-Aksâ fi'l-ehâdîsî'n-nebeviyyeti's-sahîhâ ve'r-red aleyhâ", *Temel İslâm Bilimleri Araştırmaları*, 303-329.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî (1952-1953). *el-Cerḥ ve't-Ta'dîl*, Beyrut.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (2006). *el-Muşannef fi'l-Ehâdîs ve'l-Âşâr*, thk. Muammed 'Avvâme, Dâru Kurtuba, Beyrut.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî (2000). *Takrîbî't-Tehzîb*, thk. Hassan Abdul-Mennan, Beytû'l-Efkârî'd-Devliyye, Amman.
- (1995). *Telhîşü'l-Habîr fî Tahrici Ehâdisi'r-Râfi'iyi'l-Kebîr*, Kurtuba.
- (1379). *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*, nşr. Muhammed Fuâd Abdüllbaki-Muhîbüddîn el-Hatîb, Dâru'l-Ma' rife, Beyrut.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelüsî el-Kurtubî (1347-1352). *el-Muĥallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed (1992). *Kitâbü'l-Mecrûĥîn mine'l-Muĥaddisîn ve'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Beyrut.
- (1975). *Kitâbü's-Sîkât*, thk. Şerefüddîn Ahmed, Dâru'l-fikr, b.y.
- (1993). *Şahîhu İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Belbân*, Beyrut.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer (1996-1999). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Cîze.
- (2000). *Tefsîrü'l-Ķur'ânî'l-'Azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr., Kahire.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (1981). *Sünen*, İstanbul.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî (2005), *Mecmû'atü'l-Fetâvâ*, thk. Enver el-Bâz - Âmir el-Cezzâr, 3. Baskı, Dâru'l-vefâ, Riyad.
- İbnü'l-İrâkî, Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm el-Kürdî el-Mihrânî (ts.). *Tarĥu't-Teşrîb fî Şerhi't-Takrîb*, Beyrut.
- Karadavî, Yusuf (2010). *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*, Nida Yayıncılık, İstanbul.
- Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (1988). *Fezâ' ilü Beyti'l-Makdis*, nşr. Muhammed Mutî' el-Hâfız, Dimaşk.
- Makdisî, Ebû'l-Meâlî Müşrif b. Müreccâ (2002). *Fezâ' ilü Beyti'l-Makdis*, thk. Eymen Nasruddîn el-Ezherî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Makdisî, Ebû Mahmûd Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed (1994). *Müşîrü'l-Ķarâm ilâ Ziyâreti'l-Ķuds ve's-Şâm*, nşr. Ahmed el-Hatîmî, Beyrut.
- Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm (ts.). *Tuĥfetü'l-Aĥvezî Şerĥu Câmi'î't-Tirmizî*, Dâru'l-fikr, Beyrut.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf (1356, 1357). *Fezû'l-Ķadîr Şerĥu'l-Câmi'î's-Şaĝîr*, Kahire.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdülkavi (2004). *et-Tergîb ve't-Terĥîb*, thk. Nâsıruddîn el-Elbâni, Riyad.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc (1998). *Şahîh*, Beytû'l-Efkârî'd-Devliyye, Riyad.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb (1986). *Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Haleb.
- Örenç, Aşır (2016). "Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın Faziletine Dair Hadisler ve Yorumu", *Türk- İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 133-150.
- Özçelik, Fikret (2020). *Hadis Usûlünde Râvi Deĝerlendirme Metodu-İbn Ebî Hâtîm Örneĝi*, İstanbul.
- (2018). "Hz. Peygamber'in Beytülmakdis Tasavvuru", *Kudüs ve Mescid-i Aksa*, 237-259.
- Sâlih er-Rüfâî, İbn Hâmid b. Saîd (1993). *el-Eĥâdisü'l-Vârîde fî Fezâilî'l-Medine*, Medine.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr eş-Şâfiî (1971). *el-Câmi' u's-Şaĝîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Şener, Mehmet (2001). "İ'tikâf", *DİA*, XXIII, İstanbul.
- (1993). "Cami-Dini Hükümler", *DİA*, VII, İstanbul.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî es-San'ânî el-Yemenî (2005). *Neylül-Evĥâr min Esrâr-İ Münteĥa'l-Aĥbâr*, thk. Ebû Muâz Târik b. İvâdullah b. Muhammed, Riyad.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed (1995). *el-Mu'cemü'l-Evsaf*, nşr. Târik b. İvâzullah - Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Kahire.
- (ts.). *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Mektebtü İbn Teymiyye, Kahire.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Misrî (1914). *Müşkilü'l-Âşâr*, Haydarâbâd.

- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ (1981). *Sünen*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, İstanbul.
- Ya'kübî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'küb İshâk (1993). *Târîhu'l-Ya'kübî*, thk. Abdülemîr Mihnâ, Beyrut.
- Yazıcı, Hafize (2016). "Üç Mescid Dışında Dini Amaçlı Yolculuk Yoktur" Hadisi ve Çağdaş Hadis Tartışmalarındaki Yeri, (V. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı* 3), 15-16.
- Yusuf, Ahmed (1998). "Tahrîcu ehâdisi fezâilî Beyti'l-Makdis ve'l-Mescidi'l-Aksâ", *Beytül Makdis Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, 51-94.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî (ts.). *Mîzânü'l-İ'tidâl*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- (1981-1985). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Beyrut.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdir et-Türkî el-Mısırî (1999). *İ'lâmü's-Sâcid fi Ahkâmî'l-Mesâcid*, nşr. Ebû'l-Vefâ Mustafa el-Merâgî, Vezâretü'l-evkâfi'l-Misriyye, Kahire.

SONNOTE

- 1 Süyûtî'de Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın sevap derecesi beş bin olarak geçmektedir. Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr eş-Şâfiî, *el-Câmi' u's-Şagîr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1971, 313, (no: 5079).
- 2 Hz. Huzeýfe, Hz. Peygamber'in Beytül Makdis'te namaz kılmadığı görüşündedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Muşannef fi'l-ehâdis ve'l-âşâr*, nşr. Muhammed Avvâme, Beyrut: 2006, XIV, 306 (no: 37728); İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdü'l-Muhsin et-Türkî, Cize: 1998, IV, 276. Ancak İbn Kesîr'in de belirttiği üzere Huzeýfe'nin bu görüşü kabule şayan görülmemiştir. Zira Hz. Peygamber'in Beytül Makdis'te namaz kıldığı sabittir. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr., Kahire: 2000, VIII, 400; A. Mlf., *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4: 276. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Peygamber'in Beytül Makdis'te namaz kıldığına dair hadisler Hz. Huzeýfe'ye ulaşmamıştır. Bk. Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-ahevzî şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut, Dâru'l-fikr, ts., VIII, 582.
- 3 Parantez içindeki ifadeler Tahâvî ve Taberânî'ye aittir.
- 4 Mezkûr hadis için Münzirî şöyle bir kayıt düştü: رواه البيهقي بإسناد لا بأس به وفي متنه غرابية Bk. Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülâzîm b. Abdülkavî, *et-Tergîb ve't-Terhib*, thk. Nâsirüddîn el-Elbânî, Riyâd, 2004, II, 507, (no: 1741).
- 5 Mudellis râvî, hadiste bulunan bir kusuru veya ekseriya hoş görülmeden bir özelliği gizleyerek onun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet eden râvîdir. Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, İstanbul, 2006, s. 201.
- 6 Hadisin isnadı şöyledir: حدثنا إبراهيم بن حميد قال: نا محمد بن يزيد بن شداد قال: نا سعيد بن سالم القداح قال: نا سعيد بن بشير عن إسماعيل بن عبيد الله عن أم الدرداء عن أبي الدرداء رضي الله عنه.
- 7 Munker hadis, za'îf râvînin kendisinden daha iyi durumda olan râvîye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadistir. Daha başka tarifler de yapılmıştır. Bk. Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, s. 215.
- 8 Hadisin isnadı şöyledir: حدثنا عبد الله بن يوسف نا أبو محمد عبد الله بن محمد بن إسحاق الفاكهي نا أبو يحيى بن أبي مسرة نا أي نا إبراهيم بن أبي يحيى عن عثمان بن الأسود عن مجاهد عن جابر بن عبد الله.
- 9 Metrûk bir râvînin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bk. Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, s. 188.
- 10 Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibar için alınır. Bk. Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, s. 174.
- 11 Hadisin öğrenim ve öğretiminde çok yanlışlık yapan râvîdir. Bk. Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, s. 163.
- 12 Hadisin isnadı şöyledir: ثنا علي بن إسحق ثنا إبراهيم بن يوسف الغرياني المقدسي ثنا عمرو بن بكر ثنا مقاتل عن ابن عباس رضي الله عنهما.

- ¹³ Garip hadis, za'îf râvilerle birlikte sadece bir sika râvînin rivayet ettiği hadistir. Senedinin herhangi bir yerinde (tabakasında) râvî sayısı bire düşen ve çoğunlukla daha iyi durumdaki râvîlerin rivayetine aykırı olan hadis olarak da tarif edilmiştir. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 101.
- ¹⁴ *Leyse bi Kaviyy* ifadesi, Zehebi, İrâkî ve Sehâvî'ye göre *Leyse bi-Hücce* manasındadır. Bu sigâ ise cerhin Zehebi ve İrâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir râvî için kullanılır. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığı itibara alınarak değerlendirilir. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 173.
- ¹⁵ *Munker cidden* ifadesi, yaygın olarak mevzû hadis anlamında kullanılmaktadır. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 216.
- ¹⁶ *Nekâret*, hadisin veya râvînin munker olması anlamına gelmektedir. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 250.
- ¹⁷ *Muztarib hadis*, birbirine zıt oldukları halde birini diğerine tercih imkânı bulunmayan hadislerden her biridir. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 244.
- ¹⁸ *Hadîsun vâhin*, başka bir rivayetin olup olmadığını araştırmak ve ona göre bir değerlendirme yapmak üzere yani itibar için alınabilen zayıf hadistir. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 329.
- ¹⁹ Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibar için alınır. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 245.
- ²⁰ Hadisin isnadı şöyledir:

حدثنا هشام بن عمار . حدثنا أبو الخطاب الدمشقي حدثنا رزيق أبو عبد الله الألهاني عن أنس بن مالك .

- ²¹ Ebû Zür'a bu sigâyı sika / güvenilir anlamında kullanır. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 170. Ancak *lâ be'se bih* ifadesinin başka âlimler tarafından farklı anlamda kullanıldığı da olmuştur. Geniş bilgi için bk. Fikret Özçelik, *Hadis Usûlünde Râvî Değerlendirme Metodu-İbn Ebî Hâtim Örneği*, İstanbul, 2020, s. 242-245.
- ²² Ahmed'in *Müsned*'ini tahkik eden Şuayb Arnavut, Câbir'den nakledilen hadisin isnadının Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmektedir.
- ²³ Bazı hadislere göre Kur'ân-ı Kerim'de takva üzere tesis edildiği bildirilen meşicid, Mescid-i Nebevî'dir. Bkz. Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc, *Şahîh*, Beytül-Efkârî'd-Devliyye, Riyad, 1998, Hâc, 96, 514 (no: 1398); Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb, *Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Guddê, Mektebül-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Haleb, 1986, Mesâcid, 8 (no: 697).
- ²⁴ Mezkûr hadisin isnadı şöyledir:
- حدثنا عبد الرزاق، حدثنا ابن جريج، أخبرني عطاء، أن ابا سلمة بن عبد الرحمن أخبره، عن أبي هريرة، عن عائشة.
- ²⁵ Son devir hadis âlimlerinden Nâsirüddîn el-Elbânî bu görüşe itiraz ederek şöyle der: "Hadis sahihtir. Ayet umum, hadis hâstir. Usul gereğince umum, hâs olana hamledilir. Dolayısıyla hadis, ayeti tahsis ve tebyin etmiştir... Neticede hadisin lafzından anlaşıldığı üzere üç meşicid dışında itikâf olmaz." Bk. Nâsirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-şahîha ve Şey'ün min Fıkhihâ ve Fevâ'idihâ*, Riyad, VI, 285 (no: 2786). Kanaatimce Elbânî'nin bu görüşü isabetli değildir. Zira ayetin sübutu kat'î, manaya delaleti zannî iken söz konusu hadisin hem sübutu, hem de manaya delaleti zannîdir. Dolayısıyla yapılması gereken, ayetin değil hadisin usule uygun olarak yorumlanması ve 'itikâf ancak üç meşicitte olur' ifadesindeki itikâfın, kâmil anlamdaki itikâfa hamledilmesidir.
- ²⁶ Esasen itikâf yapılacak meşicidin niteliği hususunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Bk. İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelûsî el-Kurtubî, *el-Muḥallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire 1347-1352, V, 193-196.
- ²⁷ Ebû Dâvûd'da bu rivayetin isnadı hasen olarak değerlendirilmiştir.
- ²⁸ Bu rivayetin isnadı şöyledir:
- حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة قال: حدثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى، عن محمد بن إسحاق قال: حدثني سليمان بن سحيم، عن أم حكيم بنت أمية، عن أم سلمة.
- ²⁹ Bu rivayetin isnadı şöyledir:
- حدثنا محمد بن المصنف الجصبي قال حدثنا أحمد بن خالد قال: حدثنا محمد بن إسحاق، عن يحيى بن أبي سفيان، عن أمه أم حكيم بنت أمية، عن أم سلمة.
- ³⁰ Bu rivayetin isnadı şöyledir:
- حدثنا يعقوب، قال: حدثني أبي، عن ابن إسحاق، قال: حدثني سليمان بن سحيم مولى ال جبير، عن يحيى بن أبي سفيان الاخنسي، عن أمه أم حكيم ابنة أمية الاخنسي، عن أم سلمة.
- ³¹ Ceyyid, Hasen li-Zâtihi mertebesinde yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadistir. Bu tür hadisleri sahih veya makbul hadis olarak değerlendirenler de vardır. Bk. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 67.